

Dar miłości od Boga-Ojca przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym według Rz 5, 1–11

The Gift of Love from God the Father through Jesus Christ
in the Holy Spirit According to Rom 5: 1–11

Celem artykułu będzie ukazanie znaczenia terminu ἀγάπη (*miłość*), występującego w Liście św. Pawła Apostoła do Rzymian 5, 1–11¹. W pierwszej kolejności wykażemy, że Rz 5, 1–11 stanowi spójną jednostkę literacką. By to osiągnąć, posłużymy się analizą retoryczną². W dalszej części artykułu, wykorzystując elementy analizy semantyczno-leksykalnej, ukážemy, jak treści odnośnie do daru miłości Boga, podkreślone w Rz 5, 1–11 przez św. Pawła Apostoła, wpływają na interpretację całego Listu do Rzymian. W szczególności sposób zostanie podkreślony trynitarny charakter Boga i Jego

¹ Źródłowy tekst grecki Nowego Testamentu: *Novum testamentum Graece*, red. E. Nestle, K. Aland, Stuttgart 2012³⁸ (dalej: NA28).

² Jedność strukturalną Rz 5, 1–11 podkreślają też następujący autorzy: G. Bray, *Romans*, w: *Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament*, red. T.C. Oden, t. VI, Downers Grove 2005; F.F. Bruce, *Romans. An Introduction and Commentary*, w: *Tyndale Commentary*, red. L. Morris, t. 6, Downers Grove 2008²; B. Byrne, *Romans*, w: *Sacra Pagina Series*, red. D.J. Harrington, t. 6, Collegeville 2007², s. 164–172; J.D.G. Dunn, *Romans 1–8*, w: *Word Biblical Commentary*, red. B.M. Metzger, D.A. Hubbard, G.W. Barker, t. 38A, Grand Rapids 1988, s. 244–269; J.R. Edwards, *Romans*, w: *Understanding the Bible Commentary Series*, red. W. Ward Gasque, R.L. Hubbard Jr., R.K. Johnston, t. 6, Grand Rapids 1988–1999, s. 132–144; J.A. Fitzmyer, *The Letter to the Romans*, w: *The New Jerome Biblical Commentary*, red. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, Englewood Cliffs 2000³, s. 830–868; R. Jewett, R.D. Kotansky, *Romans. A Commentary on the Book of Romans*, w: *Hermeneia — A Critical and Historical Commentary on the Bible*, red. E.J. Epp, t. 66, Minneapolis 2007, s. 344–368; J. Kręcidło, *Pojednanie z Bogiem w Rz 5, 9–11 jako kluczowy element Pawłowego kerygmatu o zbawieniu ludzkości w Chrystusie*, w: *Pozwólcie pojednać się z Bogiem. Studia Salettensia*, red. J. Kręcidło, t. 1, Kraków 2007, s. 56–71; R.N. Longenecker, *The Epistle to the Romans. A Commentary on the Greek Text*, w: *The New International Greek Testament Commentary*, red. I. Howard Marshall, D.A. Hagner, Grand Rapids 2016, s. 548–571; D.J. Moo, *Romans*, w: *New Bible Commentary. 21st Century Edition*, red. D.A. Carson, R.T. France, J.A. Motyer, G.J. Wenham, Leicester 1994⁴, s. 1114–1160; L. Morris, *The Epistle to the Romans*, w: *The Pillar New Testament Commentary*, red. D.A. Carson, Grand Rapids 1988, s. 217–227; K. Romaniuk, *List do Rzymian. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, w: *Pismo Święte Nowego Testamentu w 12 tomach. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, t. VI, cz. 1, Poznań – Warszawa 1978, s. 131–136; J.A. Witmer, *Romans*, w: *The Bible Knowledge Commentary: New Testament*, red. J.F. Walvoord, R.B. Zuck, t. 2, USA – Canada – England 1983, s. 435–504.

miłości. Zauważymy również, że ten dar miłości Bożej jest przyjmowany przez wiarę i przynosi nadzieję.

Jedność strukturalna Rz 5, 1–11

Tekst poddawany analizie rozpoczyna się charakterystycznym δικαιοθέντες (*usprawiedliwieni*). Identyczna forma leksykalna tego słowa (oprócz Rz 5, 1) występuje ponownie tylko w Rz 5, 9, wskazując paralelizm wymienionych wierszy. W ten sposób św. Paweł odniósł Rz 5, 1–11 do podjętej kwestii usprawiedliwienia przez Boga każdego człowieka wierzącego na wzór Abrahama w Rz 4, 1–25, podsumowując również całą pierwszą część Listu do Rzymian (Rz 1, 18–4, 25) i nawiązując do zapowiedzianego tematu usprawiedliwienia przez wiarę (Rz 1, 16–17). Wiersz Rz 5, 1 stanowi zatem retoryczne przejście (*transitio*) do nowej części Listu do Rzymian (Rz 5, 1–8, 39), której jedność ukazują wiersze Rz 5, 21; 6, 23; 7, 25; 8, 39³. Ponadto zwrot διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (*przez Pana naszego Jezusa Chrystusa*) w Rz 5, 1 i 5, 11 wskazuje zastosowaną przez autora inkluzję. Tym sposobem Apostoł podkreślił znaczenie Syna Bożego jako pośrednika usprawiedliwienia дарowanego przez Boga-Ojca. Z drugiej zaś strony można dostrzec paralelizm wierszy Rz 5, 3 i 5, 11, gdzie został użyty wyróżniający się zwrot οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καί (*nie tylko zaś, ale i*) z czasownikiem καυχάομαι (*chlubić się*). Tym szczególnym stopniowaniem św. Paweł podkreślił darmość Bożej miłości do człowieka. W Rz 5, 12–21 autor ukazał natomiast panowanie grzechu na świecie od Adama, który stał się biblijnym typem Jezusa Chrystusa. Umieszczenie w Rz 5, 12 zwrotu διὰ τοῦτο (*ze względu na to*) wskazuje na powrót w Rz 5, 12–21 do treści zawartych w Rz 5, 1–11. Te dwie perykopy, połączone w Rz 5, 9.10.15.17 przez zwrot πολλῶ μᾶλλον (*tym bardziej*), wprowadzają dalsze uzasadnianie darmowego usprawiedliwienia przez wiarę charakterystyczną zasadą rabinicznego stopniowania w Rz 5, 1–8, 39. W centralnym zaś segmencie tekstu Rz 5, 1–11 wyróżniają się wiersze Rz 5, 6–8 w układzie chiazmu z czterokrotnym występowaniem czasownika ἀποθνήσκω (*umrzeć*), trzykrotnym użyciem przysłówka

³ Zob.: R.N. Longenecker, dz. cyt., s. 551–565, por. też: J.D.G. Dunn, dz. cyt., s. 249–261; R. Jewett, R.D. Kotansky, dz. cyt., s. 344–368; J. Kręcidło, dz. cyt., s. 57–67; K. Romaniuk, dz. cyt., s. 131–136.

ἔτι (*jeszcze*): dwukrotnie w Rz 5, 6 i jednokrotnie w Rz 5, 8 oraz synonimów oddających grzeszność człowieka (Rz 5, 6.8)⁴ i jego sprawiedliwość (Rz 5, 7)⁵. W ten sposób św. Paweł zwrócił uwagę na miłość Boga, ukazaną w śmierci Jezusa Chrystusa za grzeszników. Ten fakt stał się najpełniejszym wyrazem miłości (określonej terminem ἀγάπη), do której człowiek sam z siebie nie jest zdolny (zob. Rz 5, 6–8; por. 1 J 4, 7–10). Dla Apostoła jest to główny argument uzasadniający darmowe usprawiedliwienie przez wiarę.

Spójrzmy na cały tekst perykopy:

Rz 5, 1–11	Tekst oryginalny (NA28)	Tłumaczenie
Segment A (Rz 5, 1–2)	(1) Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (2) δι’ οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν ἣ ἑστήκαμεν καὶ καυχώμεθα ἐπ’ ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.	Usprawiedliwieni zatem z [powodu] wiary, zachowujemy pokój z Bogiem przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, (2) dzięki któremu uzyskaliśmy na podstawie wiary dostęp do tej łaski, w której trwamy, i chlubimy się nadzieją chwały Bożej.
Segment B (Rz 5, 3–5)	(3) οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, (4) ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα. (5) ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν.	(3) Nie tylko zaś [tym], lecz chlubimy się także z ucisków, wiedząc, że ucisk wyrabia wytrwałość, (4) a wytrwałość – wypróbowaną cnotę, wypróbowaną zaś cnota – nadzieję. (5) Nadzieja zaś zawieść nie może, ponieważ miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany.

⁴ Są to użyte przymiotniki: w Rz 5, 6: ἀσθενής (*slaby* – występujący jednokrotnie w całym Liście do Rzymian), ἀσεβής (*bezbożny* – dodatkowo wykorzystany jedynie w Rz 4, 5) oraz w Rz 5, 8 ἀμαρτωλός (*grzeszny*, por.: Rz 3, 7; 5, 19; 7, 13).

⁵ W tym przypadku w Rz 5, 7 występują przymiotniki: δίκαιος (*sprawiedliwy*) oraz ἀγαθός (*dobry*). Te dwa synonimy występują ponownie razem w Rz 7, 12.

Rz 5, 1–11	Tekst oryginalny (NA28)	Tłumaczenie
Segment C (Rz 5, 6–8) Chiazm: C1 (w. 6) C2 (w. 7a) C2' (w. 7b) C1' (w. 8)	(6) Ἐτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν. (7a) μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται. (7b) ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν. (8) συνίστησιν δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεός, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν.	(6) Chrystus bowiem, gdyśmy jeszcze byli bezsilni, w oznaczonym czasie umarł za bezbożnych. (7a) Ciężko bowiem za [człowieka] sprawiedliwego ktoś umrze, (7b) za [człowieka] dobrego może odważyłby się ktoś umrzeć, (8) Bóg zaś okazuje nam swoją miłość, ponieważ gdyśmy byli jeszcze grzesznikami, Chrystus umarł za nas.
Segment A' (Rz 5, 9–10)	(9) πολλῶ οὖν μᾶλλον δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. (10) εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ.	(9) Tym bardziej więc usprawiedliwieni teraz przez krew Jego, będziemy przez Niego zachowani od gniewu. (10) Jeżeli bowiem, będąc nieprzyjaciółmi, zostaliśmy pojednani z Bogiem przez śmierć Jego Syna, to tym bardziej, będąc już pojednanymi, zostaniemy wybawieni przez Jego życie.
Segment B' (Rz 5, 11)	(11) οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν.	(11) Nie tylko zaś [to], ale i chlubiemy się w Bogu przez Pana naszego Jezusa Chrystusa, przez którego teraz uzyskaliśmy pojednanie.

Można zatem dostrzec w badanym tekście następującą strukturę: paralelizm między segmentami: A (Rz 5, 1–2), B (Rz 5, 3–5) i A' (Rz 5,

9–10), B' (Rz 5, 11) oraz w centralnej części perykopy segment C (Rz 5, 6–8) w układzie chiazmu: C1 (w. 6), C2 (w. 7a), C2' (w. 7b), C1' (w. 8).

Tymi retorycznymi figurami św. Paweł podkreślił, że usprawiedliwienie każdego (będącego jeszcze nieprzyjacielem, zob. segment A' – Rz 5, 9–10) zależy od Boga. Człowiek potrzebuje jedynie z wiarą przyjąć, że Bóg darmo miłuje go takiego, jakim jest (segment A – Rz 5, 1–2). Działanie zaś zbawcze Boga przez Jezusa Chrystusa daje wierzącemu nie tylko uwolnienie go od zła przez usprawiedliwienie od grzechu, zachowanie od gniewu, ale również pojednanie z Bogiem (segment B' – Rz 5, 11). W związku z tym rodzi się w nas⁶ nadzieja, przekazana przez Ducha Świętego (segment B – Rz 5, 3–5).

Patrząc na poszczególne terminy użyte w Rz 5, 1–11, można zauważyć, że miłość (ἀγάπη – Rz 5, 5.8) udziela grzesznemu człowiekowi Trójosobowy Bóg: Bóg-Ojciec (θεός – Rz 5, 1.2.5.8.10.11), Pan nasz Jezus Chrystus, Syn Boży (ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός – Rz 5, 1.11; Χριστός – Rz 5, 6.8; ὁ υἱός αὐτοῦ – Rz 5, 10) oraz Duch Święty (πνεῦμα ἅγιον – Rz 5, 5). Śledząc ponadto w całym Liście do Rzymian występowanie znaczących wyrazów zawartych w Rz 5, 1–11, dostrzegamy szerszy kontekst badanej perykopy. To z kolei pomaga nam zrozumieć lepiej przesłanie teologiczne Rz 5, 1–11.

Trynitarny charakter Boga i Jego miłości

Analizując bardzo częste występowanie wyrazu θεός⁷ (Bóg) w całym Liście do Rzymian (153 razy), zauważamy związek θεός z terminem κύριος⁸ (Pan), który odnosi się do hebrajskiego יהוה – skrót Imienia Boga (zob. Wj 3, 14–15; 4, 10), wymawianego najczęściej słowem יהוה (Pan). Wyraz κύριος pojawia się 43 razy w Rz 1, 4.7; 4, 8.24; 5, 1.11.21; 6, 23; 7, 25; 8, 39; 9, 28.29; 10, 9.12.16; 11, 3.34; 12,

⁶ Święty Paweł używa w Rz 5, 1–11 często zaimka „nas” oraz czasowników w pierwszej osobie liczby mnogiej. Zwraca przez to uwagę, że miłość Boga odnosi się do niego samego, jak i adresatów Listu, a jednocześnie w wymiarze uniwersalnym do każdego wierzącego.

⁷ Święty Paweł zastosował również w Rz 1, 20 (jedyne raz w Nowym Testamencie) rzeczownik θεϊότης (*Boska natura*). Por.: H. Kleinknecht, θεός, θεότης, ἄθεος, θεοδιδάκτος, θεός, θεϊότης, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, red. G. Kittel, tłum. G.W. Bromiley, t. III, Grand Rapids 1964–1977, s. 65–123; *Supernatural Beings and Powers*, w: *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, red. J.P. Louw, E.A. Nida, New York 1989², s. 136–149.

⁸ Por.: W. Foerster, κύριος, κυρία, κυριακός, κυριότης, κυριεύω, κατακυριεύω, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. III, s. 1039–1098.

11.19; 13, 14; 14, 4.6.8.11.14; 15, 6.11.30; 16, 2.8.11.12.13.18.20.22. Gdy κύριος zawarte jest w cytatach z LXX (Rz 4, 8; 9, 28.29; 10, 13.16; 11, 3.34; 12, 19; 14, 11; 15, 11), wiąże się z Bogiem-Ojcem (θεός). W pozostałych zaś miejscach κύριος odnosi się do Boskiej godności Jezusa Chrystusa⁹ jako Syna Bożego (υἱός θεοῦ¹⁰). W Liście do Rzymian odnajdujemy również wprost sformułowania, że Jezus¹¹ Chrystus¹² jest Panem (1, 4.7; 4, 24; 5, 1.11.21; 6, 23; 7, 25; 8, 39; 10, 9; 13, 14; 14, 14; 15, 6.30; 16, 20). W ten sposób Apostoł podkreślił, że Jezus Chrystus jest Osobą Boską, równą godnością Bogu-Ojcu.

Ojcostwo miłującego Boga św. Paweł szczególnie zaznaczył w Rz 8, 15, gdzie występuje zwrot αββα¹³ ὁ πατήρ (*Abba Ojciec*), który nawiązuje do aramejskiego tytułu Boga-Ojca (אבא)¹⁴. Apostoł podkreślił tutaj nadprzyrodzoną godność Boga-Ojca oraz Jego troskę o swój lud. Tytuł *Bóg-Ojciec* (θεός πατήρ) występuje zaś wprost na początku Listu do Rzymian (Rz 1, 7)¹⁵. Zauważamy zatem, że zarówno Bóg-Ojciec, jak i Syn Boży Jezus Chrystus są dla św. Pawła Osobami Boskimi.

⁹ Święty Paweł podkreślił również Boską godność Jezusa Chrystusa przez zastosowanie czasownika κυριεύω (*dominować*) w Rz 14, 9. W związku z tym ten sam czasownik został użyty w Rz 6, 9 (w odniesieniu do śmierci, która nie dominuje więcej nad Chrystusem); 6, 14 (w odniesieniu do Bożej łaski, dzięki której grzech nie będzie panować nad człowiekiem). Ponadto autor zastosował κυριεύω w Rz 7, 1 dla podkreślenia panowania Prawa nad człowiekiem podczas życia ziemskiego. Dzięki jednak śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa wierzący jest uwolniony od panowania Prawa (por. Rz 7, 1–6).

¹⁰ Rzeczownik υἱός św. Paweł odnosi 7 razy do Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego (Rz 1, 3.4.9; 5, 10; 8, 3.29.32). Poza tym υἱός występuje jedynie w Rz 8, 14.19 w ogólnym znaczeniu dzieci Bożych, w Rz 9, 9 – w odniesieniu do syna Sary (Izaaka) oraz w Rz 9, 26.27 w związku z synami Izraela. Święty Paweł zastosował też słowo υιοθεσία (*usynowienie*) w Rz 8, 15.23 do wierzących w Jezusa Chrystusa oraz w Rz 9, 4 – do Izraela. Por.: A. Schweizer, υἱός, υιοθεσία, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. VIII, s. 334–400.

¹¹ Ἰησοῦς = ישו (Jezus) znajdujemy w Liście do Rzymian 36 razy w Rz: 1, 1.4.6.7.8; 2, 16; 3, 22.24.26; 4, 24; 5, 1.11.15.17.21; 6, 3.11.23; 7, 25; 8, 1.2.11.34.39; 10, 9; 13, 14; 14, 14; 15, 5.6.16.17.30; 16, 3.20.25.27. Por.: W. Foerster, Ἰησοῦς, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. III, s. 284–293. Święty Paweł podkreślił Boską godność Jezusa Chrystusa przez traktowanie jego Imienia (ὀνόματος αὐτοῦ w Rz 1, 5) na równi z samym Imieniem Boga (τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ w Rz 2, 24, por. też Rz 9, 17; 10, 13; 15, 9).

¹² Χριστός = משיח (Christus) występuje w Liście do Rzymian 65 razy (we wszystkich rozdziałach poza Rz 4). Por.: W. Grundmann, χρίω, χριστός, ἀντίχριστος, χρίσμα, χριστιανός, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. IX, s. 493–580.

¹³ Dla lepszego zrozumienia znaczenia tego tytułu warto zwrócić uwagę na znamieny kontekst jego występowania w modlitwie Jezusa w Ogrójcu – Mk 14, 36 oraz w Ga 4, 6. W Nowym Testamencie ten termin występuje łącznie tylko trzy razy.

¹⁴ Por.: G. Kittel, ἄββᾶ, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. I, s. 5–6; G. Schrenk, πατήρ, πατρός, πατέρα, ἀπάτερ, πατρικός, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. V, s. 945–1022.

¹⁵ Termin πατήρ występuje w Liście do Rzymian 14 razy. Poza odniesieniem do Boga-Ojca (Rz 1, 7; 6, 4; 8, 15; 15, 6) Apostoł używa go również w nawiązaniu do Abrahama (Rz 4, 11.12, 4, 16.17.18), do Izaaka (Rz 9, 10) oraz ogólnie do Patriarchów (Rz 9, 5; 11, 28; 15, 8).

W odniesieniu do Boga św. Paweł zastosował również termin πνεῦμα (*Duch*)¹⁶: Rz 1, 4.9; 2, 29; 5, 5; 7, 6; 8, 2.4.5.6.9.10.11.13.14.15.16.23.26.27; 9, 1; 14, 17; 15, 13.16.19. Można dostrzec, że Duch Święty (πνεῦμα ἁγιοσύνης w Rz 1, 4 oraz πνεῦμα ἅγιον w Rz 5, 5; 9, 1; 14, 17; 15, 13.16) jest Duchem Chrystusa (πνεῦμα Χριστοῦ w Rz 8, 9) i Duchem Boga (πνεῦμα θεοῦ w Rz 8, 9.14; 15, 13). Duch Święty jednoczy Boga-Ojca z Jezusem Chrystusem i sam ma też charakter Boski. Wynika zatem, że Apostoł wierzy w Jednego Boga, który jest zarazem Wspólnotą Osób Boskich: Boga-Ojca, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego.

Dla ukazania trynitarnego charakteru miłości Boga potrzebujemy również zauważyć związki pola semantycznego słowa θεός (*Bóg*) z ἀγάπη (*miłość*). W tym kontekście dostrzegamy rzeczownik ἀγάπη¹⁷ (*miłość*), występujący w Liście do Rzymian 9 razy (Rz 5, 5.8; 8, 35.39; 12, 9; 13, 10; 14, 15; 15, 30), czasownik ἀγαπάω (*miłować*) – 8 razy w Rz 8, 28.37; 9, 13.25; 13, 8.9 oraz przymiotnik ἀγαπητός (*umilowany*) – 7 razy w Rz 1, 7; 12, 19 (w liczbie mnogiej w odniesieniu do adresatów Listu), 11, 28 (w liczbie mnogiej w odniesieniu do Izraela) oraz 16, 5.8.9.12 (w liczbie pojedynczej w pozdrowieniach do poszczególnych osób). Święty Paweł podkreślił w Rz 5, 1–11, że miłość Boga (ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, zob. Rz 5, 5) jest rozlana¹⁸ w sercach przez Ducha Świętego (διὰ πνεύματος ἁγίου, tamże) oraz że Bóg okazał swoją miłość przez śmierć Jezusa Chrystusa za grzeszników (zob. Rz 5, 8). Autor nawiązał do tego w dalszej części Listu do Rzymian, akcentując Boski charakter miłości Chrystusa, od której nie mogą

¹⁶ Rzeczownik πνεῦμα występuje w Liście do Rzymian 34 razy. Czasami jest on użyty w odniesieniu do ludzi: do samego Apostoła (w Rz 1, 8), do ludu Izraela zamkniętego na Słowo Boga w nawiązaniu do Iz 6, 9 (w Rz 11, 8), do adresatów listu (w Rz 12, 11). W Rz 8, 15 natomiast św. Paweł porównuje działanie złego ducha niewoli (πνεῦμα δουλείας) do Ducha Świętego, który sprawia nasze przybranie za dzieci Boga (πνεῦμα υιοθεσίας). W Rz 8, 16 Apostoł posługuje się wyrazem πνεῦμα dwukrotnie, odnosząc go do Ducha Świętego (τὸ πνεῦμα) oraz do siebie i adresatów (τῶ πνεύματι ἡμῶν). Por.: A. Schweizer, πνεῦμα, πνευματικός, πνέω, ἐμπνέω, πνοή, ἐκπνέω, θεόπνευστος, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. VI, s. 332–455. W związku z rzeczownikiem πνεῦμα św. Paweł użył również przymiotnika πνευματικός (*duchowy*) w odniesieniu do „duchowego daru” (χάρισμα πνευματικόν w Rz 1, 11), do „duchowego prawa” (ὁ νόμος πνευματικός w Rz 7, 14) oraz do „dóbr duchowych” (τοῖς πνευματικοῖς w Rz 15, 27).

¹⁷ Por.: R. Mohrlnig, *Miłość*, w: *Słownik teologii św. Pawła*, red. G.F. Hawthorne, R.P. Martin, D.G. Reid, red. wydania polskiego K. Bardski, Warszawa 2010, s. 477–480 oraz E. Stauffer, ἀγαπάω, ἀγάπη, ἀγαπητός, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. I, s. 49–53; *Love, Affection, Compassion*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 293–296.

¹⁸ Czasownik ἐκχύνω (*rozlać*) występuje jednokrotnie w całym Liście do Rzymian. Godnie uwagi jest użycie tego czasownika przez synoptyków w odniesieniu do „rozlanej” krwi Jezusa Chrystusa w ustanowieniu Eucharystii: Mt 26, 28; Mk 14, 24; Łk 22, 20 oraz w Dz 10, 45 do „rozlanego” daru Ducha Świętego.

odłączyć wierzących żadne trudy i cierpienia (Rz 8, 35.39). Właśnie źródłem ludzkiej miłości do Boga (Rz 8, 28) oraz do siebie nawzajem (Rz 13, 8–10; 14, 15; 16, 5.8.9.12) jest Bóg-Ojciec (Rz 9, 13.25; 11, 28; 12, 19) przez Jezusa Chrystusa (Rz 1, 7; 8, 37). Można zatem zauważyć, że Rz 12, 1–15; 13 jest rozbudowaną zachętą św. Pawła do życia przyjętą miłością Bożą. Znamienne jest również podkreślenie miłości Trójosobowego Boga do człowieka na samym początku Listu do Rzymian, w pozdrowieniu Rz 1, 1–7 oraz na zakończenie w Rz 15, 14–33 (szczególnie 15; 30). Po tym następują jeszcze indywidualne pozdrowienia do „umiłowanych” (16, 5.8.9.12).

Można więc dostrzec, że trynitarny charakter Boga i Jego miłości to ważne przesłanie teologiczne w Liście do Rzymian. Święty Paweł ukazał je przez pola semantyczne słów: θεός (*Bóg*) i ἀγάπη (*miłość*).

Dar miłości od Boga przyjęty przez wiarę oraz przynoszący nadzieję

W Rz 5, 1–11 można też zauważyć, że doniosłą właściwością miłości Trójosobowego Boga w odniesieniu do człowieka jest jej darmość. Jako dowód Apostoł przytoczył adresatom swojego listu śmierć Jezusa Chrystusa (Rz 5, 6–8). Święty Paweł zwrócił również uwagę, że do życzliwości (χάρις – Rz 5, 2) Bożej ma przystęp osoba otworzona z wiarą (πίστις – Rz 5, 1.2). Doświadczenie miłości, rozlanej przez danego (δίδωμι¹⁹ – Rz 5, 5) Ducha Świętego, budzi też w człowieku nadzieję (ἡ ἐλπίς – Rz 5, 2.4.5).

Dla lepszego zrozumienia darmowego obdarowania Bożego warto zauważyć kontekst całego Listu do Rzymian, uwzględniając rzeczownik χάρις (łaska, *przychylność, życzliwość* w Rz 1, 5.7; 3, 24; 4, 4.16; 5, 2, 15.17.20.21; 6, 1.14.15; 11, 5.6; 12, 3.6; 15, 15; 16, 20²⁰). W ten sposób można dostrzec, że św. Paweł podkreślił konieczność łaski dla doświadczenia przez człowieka wyzwolenia ze zła oraz życia w stałym

¹⁹ W polu semantycznym χάρις (łaska, *przychylność, życzliwość*) św. Paweł użył w Rz 5, 5 czasownika δίδωμι (*dać*), który występuje ponadto w Rz 4, 20; 11, 8; 12, 3.6.19; 14, 12; 15, 5.15 (łącznie zatem 9 razy). Por.: *Give*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 566–572.

²⁰ Termin χάρις łącznie we wszystkich znaczeniach (łaska, *przychylność, życzliwość* oraz *wdzięczność*) został użyty w Liście do Rzymian 24 razy. Por.: F. Büchsel, δίδωμι, δῶρον, δωρέομαι, δῶρημα, δωρεά, δωρεάν, ἀπο-, ἀνταποδίδωμι, ἀνταπόδοσις, ἀνταπόδομα, παραδίδωμι, παράδοσις, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. II, s. 166–173; H. Conzelmann, χαίρω, χαρά, συγχαίρω, χάρις, χαρίζομαι, χαριτόω, ἀχάριστος, χάρισμα, εὐχαριστέω, εὐχαριστία, εὐχάριστος, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. IX, s. 359–416; *Thanks*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 428–429.

zjednoczeniu z Bogiem-Ojcem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym²¹. Ponadto tym samym terminem Apostoł wyraził wdzięczność Bogu (χάρις δὲ τῷ θεῷ, zob. Rz 6, 17; 7, 25). Dla św. Pawła źródłem, istotą i celem życzliwości Boga do człowieka jest miłość (por. 1 Kor 13, 1–13). Zauważamy również, jak ważne było dla autora Listu do Rzymian podkreślenie tego, że Bóg-Ojciec przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym miłuje człowieka zupełnie darmo²² (Rz 3, 23–24), gdy uwzględnimy rzeczownik χάρισμα (*darmowy dar*), pojawiający się sześć razy w Rz 1, 11; 5, 15.16; 6, 23; 11, 29; 12, 6 oraz jego synonimy: δωρεά, występującym dwukrotnie w Rz 5, 15.17 i δώρημα – tylko jeden raz w Rz 5, 16. Odpowiedź osoby wierzącej na miłość Trójosobowego Boga jest również łaską (zob. Rz 5, 1–2), ponieważ ani Grecy nie mogli liczyć na własną mądrość (por. Rz 1, 18–32), ani Żydzi na posiadane Prawo (por. Rz 2, 1–3, 20).

Dlaczego człowiek potrzebuje wiary, aby przyjąć dar miłości Bożej? Według św. Pawła, Bóg sam jest sprawiedliwy i usprawiedliwia każdego wierzącego w Jezusa (Rz 3, 26). Sprawiedliwość jest zatem stanem człowieka w pełni podporządkowanego woli Bożej (Rz 1 17; 5, 19). Żadna osoba sama z siebie nie może osiągnąć takiego poziomu życia (Rz 3, 10). W Liście do Rzymian konieczność wiary została podkreślona przez częste (40 razy) występowanie rzeczownika πίστις²³ (*wiara, wierność*): 1, 5.8.12.17; 3, 3.22.25.26.27.28.30.31; 4, 5.9.11.12.13.14.16.19.20; 5, 1.2; 9, 30.32; 10, 6.8.17; 11, 20; 12, 3.6; 14, 1.22.23; 16, 26²⁴ oraz czasownika πιστεύω (*wierzyć*): 1, 16; 3, 2.22; 4, 3.5.11.17.18.24; 6, 8; 9, 33; 10, 4.9.10.11.14.16; 13, 11; 14, 2; 15, 13 (łącznie 21 razy). Według Apostoła, dar wiary wynika z wierności Boga (τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ, zob. Rz 3, 3), której nie jest w stanie stłumić brak wiary człowieka (ἄπιστέω²⁵ = *stać się niewierzącym*, tamże). Bóg bowiem wzbudza w nas wiarę w Jego darmową miłość przez cierpienie i śmierć swojego Syna dla człowieka, za jego grzechy (Rz 4, 5). Jezus Chrystus cierpiał, umarł i zmartwychwstał tylko dlatego, że miłuje grzesznika (Rz 5, 6–8). Stąd każdy wierzący

²¹ Tę kwestię podejmuje szerzej J. Kręcidło, dz. cyt., s. 56–71. Por.: G. Bray, dz. cyt., s. 122–129; J.R. Edwards, dz. cyt., s. 133–142; R.N. Longenecker, dz. cyt., s. 553–574.

²² Przysłówek δωρεάν (*darmowo*) występuje tylko jeden raz w Liście do Rzymian: Rz 3, 24.

²³ Por.: R. Bultmann, πιστεύω, πίστις, πιστός, ἴ πιστόω, ἄπιστος, ἴ ἀπιστέω, ἀπιστία, ὀλιγόπιστος, ὀλιγοπιστία, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. VI, s. 174–228; *Believe To Be True*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 370–372; *I Trust, Rely*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 376–378; *Be a Believer, Christian Faith*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 379–380.

²⁴ Według aparatu krytycznego NA28 są poważne wątpliwości odnośnie do autentyczności Rz 16, 25–27.

²⁵ Czasownik ἀπιστέω został użyty jeden raz w Liście do Rzymian (3, 3).

dostępuje usprawiedliwienia (Rz 5, 1–2) jedynie poprzez wiarę na wzór Abrahama (Rz 4, 9–25), a nie dzięki czynkom (Rz 9, 3–33). Pan Jezus Chrystus bowiem dokonuje wybawienia (Rz 10, 1–13), daje umiejętność rozpoznawania woli Bożej (Rz 12, 1–2) i wypełniania jej (Rz 12, 3–8), życie w miłości bez obłudy, wzajemnej zgodzie, zdolność zwyciężania zła dobrem (Rz 12, 9–21), wspierania słabych w wierze (Rz 14, 1–23) oraz posłuszeństwa wierze (Rz 16, 25–27).

Do czego zaś człowiek potrzebuje nadziei? Dla odpowiedzi na to pytanie potrzebujemy dostrzec kolejne pole semantyczne. W jego skład wchodzi: rzeczownik ἔλπις (*nadzieja*), wykorzystany 13 razy w Rz 4, 18; 5, 2.4.5; 8, 20.24; 12, 12; 15, 4.13²⁶ oraz 4 razy czasownik ἐλπίζω (*ufać*) w Rz 8, 24.25; 15, 12.24. Według św. Pawła, przyjęta z wiarą miłość Boga, wzbudza w człowieku nadzieję, która nie może zawieść, ponieważ została rozlana przez Ducha Świętego (Rz 5, 5). Jest ona darem dla osób wypróbowanych (Rz 5, 4; por. 8, 18–30; 15, 1–6), których przykładem stał się Abraham, który wbrew nadziei uwierzył nadziei, że stanie się ojcem wielu narodów (por. Rz 4, 13–25, szczególnie w. 18). Człowiek wierzący w miłość Trójosobowego Boga chlubi się zatem nadzieją chwały Bożej (ἐπ’ ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, zob. Rz 5, 2) i raduje się nadzieją (zob. Rz 12, 12; por. 15, 7–13.22-29)²⁷.

Analizując zatem kolejne pola semantyczne terminów z perykopy Rz 5, 1–11, mianowicie χάρις (*łaska*), δίδωμι (*dać*), ἔλπις (*nadzieja*), πίστις (*wiara*), można zauważyć, że Trójosobowy Bóg uzdalnia człowieka do przyjęcia daru miłości przez wiarę. Aby natomiast osoba wierząca mogła pozostawać w jego miłości, potrzebuje nadziei, która jest też Bożym obdarowaniem.

Przechodząc do wniosków końcowych, zauważa się jedność strukturalną Rz 5, 1–11 oraz znaczenie tej perykopy, jako podsumowania części Rz 1, 18–4, 25 i wprowadzenia do Rz 5, 1–8, 39. W Rz 5, 1–11 św. Paweł uzasadnił temat o darmowym usprawiedliwieniu przez wiarę (Rz 1, 16–17) właśnie miłością Boga-Ojca, ukazaną przez śmierć Jezusa Chrystusa i działanie Ducha Świętego. Apostoł uwiłdocił zatem rzeczownikiem ἀγάπη najwyższy wymiar miłości, której może doświadczyć człowiek. Ten zaś dar miłości Trójosobowego

²⁶ Por.: R. Bultmann, ἔλπις, ἐλπίζω, ἀπ-, προελπίζω, w: *Theological Dictionary of the New Testament*, t. II, s. 517–535; *Hope, Look Forward To*, w: *Greek-English Lexicon*, s. 296.

²⁷ Użyte w nawiązaniu do daru nadziei wyrazy χαίρω (*radować się*) w Rz 12, 12 oraz χαρά (*radość*) w Rz 15, 13 należą do pola semantycznego rzeczownika χάρις (*łaska, przychylność, życzliwość oraz wdzięczność*).

Boga może być przyjęty przez wiarę i podtrzymywany przez nadzieję. Sformułowane wnioski potwierdza występowanie w Rz 5, 1–11 znamienych pól semantycznych: Trójosobowy Bóg (z terminami: θεός = *Bóg*, κύριος = *Pan*, Ἰησοῦς = *Jezus*, Χριστός = *Chrystus*, υἱός = *Syn*, πνεῦμα ἅγιον = *Duch Święty*), dar (z wyrazami: δίδωμι = *dać*, χάρις = *łaska*), miłość (ἀγάπη), wiara (πίστις), nadzieja (ἐλπίς), które z kolei mają odbicie w całym Liście do Rzymian.

***

Celem powyższego artykułu jest ukazanie znaczenia terminu ἀγάπη (*miłość*) w Rz 5, 1–11. Dla podkreślenia jedności strukturalnej oraz doniosłości tej perykopy jako podsumowania części Rz 1, 18–4, 25 i wprowadzenia do Rz 5, 1–8, 39 została użyta analiza retoryczna. W dalszej części artykułu, posługując się dodatkowo analizą semantyczno-leksykalną, staramy się ukazać, że miłość jest dana człowiekowi od Boga-Ojca przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym. Zauważamy również, że dar miłości Trójosobowego Boga może być przyjęty przez wiarę i podtrzymywany przez nadzieję. W Rz 5, 1–11 św. Paweł uzasadnił temat o darmowym usprawiedliwieniu przez wiarę (Rz 1, 16–17) właśnie miłością Boga-Ojca, ukazaną przez śmierć Jezusa Chrystusa i działanie Ducha Świętego. W ten sposób Apostoł uwidoczniał rzeczownikiem ἀγάπη najwyższy wymiar miłości, której może doświadczyć człowiek. Potwierdza to występowanie w Rz 5, 1–11 znamienych pól semantycznych: Trójosobowy Bóg (z terminami: θεός = *Bóg*, κύριος = *Pan*, Ἰησοῦς = *Jezus*, Χριστός = *Chrystus*, υἱός = *Syn*, πνεῦμα ἅγιον = *Duch Święty*), dar (z wyrazami: δίδωμι = *dać*, χάρις = *łaska*), miłość (ἀγάπη), wiara (πίστις), nadzieja (ἐλπίς), które z kolei mają odbicie w całym Liście do Rzymian.

Summary

The purpose of this article is to present the meaning of the term ἀγάπη (*love*) in Rom 5:1–11. A rhetorical study is provided here to stress the structural unity and importance of this pericope as a summary of Rom 1:18–4:25 and an introduction to Rom 5:1–8:39. With the help of a semantic and lexical analysis, a further section of the article attempts to demonstrate that love is given to man by God the Father through Jesus Christ in the Holy Spirit. It is noteworthy that the gift of love from the Triune God can be received by faith and supported by hope. It was God the Father's love revealed through the death of Jesus Christ and the activities of the Holy Spirit that formed the basis for St Paul's explanation of free justification by faith (Rom 1:16–17) in his Epistle to the Romans. Here, the Apostle emphasized the highest dimension of love that man can experience with the help of the noun ἀγάπη. This is confirmed by the use of significant semantic fields in Rom 5:1–11, namely Triune God (with terms such as θεός = *God*, κύριος = *Lord*, Ἰησοῦς = *Jesus*, Χριστός = *Christ*, υἱός = *Son*, πνεῦμα ἅγιον = *Holy Spirit*), gift (with words like δίδωμι = *give*, χάρις = *grace*), love (ἀγάπη), faith (πίστις) and hope (ἐλπίς), which in turn are reflected throughout the entire Epistle to the Romans.